

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jiří Zeman, *Církev, jak ji žil a myslel Oto Mádr*, Praha: KTF UK, 2015

Předmětem tohoto posudku je diplomová práce, kterou její autor, Jiří Zeman, věnoval „implicitní eklesiologii“ Oto Mádra. Tímto pojmem je označeno to Mádrovo teologické přemýšlení o církvi, které je v jeho díle přítomno rozptýleně – žádné rozsáhlé eklesiologické pojednání nese-psal. Cesta k tématu nebyla přímá. Autor se chtěl původně věnovat Mádrově morální teologii. Tomu také odpovídá záznam v SISu, který předpokládal, že se student seznámí s životem a dílem Oto Mádra prostřednictvím existující sekundární literatury a bibliografií, provede zevrubnou rešerši Mádrových textů, vytipuje ty, jimž je třeba věnovat hlubší pozornost, a nakonec rozvrhne diplomovou práci tak, aby obsahovala: a) úvod (téma, cíl, motivace, struktura, metoda), b) životopis, c) diachronní prezentaci Mádrova díla a její synchronní seskupení dle témat, d) analýzu stěžejních textů věnovaných morální teologii, e) závěr (shrnutí zásadních poznatků, hodnocení Mádrova přínosu), f) seznam zkratk, bibliografie atp. Autor diplomové práce ovšem posléze nahlédl, že jej morální teologie Oto Mádra nezaujala a přiklonil se spíše k eklesiologii. I proto, že se morální teologie „vyjevila jako bytostně závislá právě na pojetí církve“ (s. 7).

Jako vedoucí práce musím dosvědčit, že student s tématem zápolil. S důležitými rozhodnutími a s postupem prací mne naprosto korektně seznámil. Neshodli jsme se nicméně na tom, jak by měl postupovat, a na řadě jednotlivin. Nesoulad byl tak zásadní, že jsem jej ještě v březnu 2015 upozornil, že je diplomová práce „v současné podobě neobhajitelná“, a žádal řadu formálních úprav, které je třeba provést dříve, než se vyjádřím k obsahové stránce textu. Počátkem června jsem připomínkoval další verzi diplomové práce. Autor si osvojil jen menší část mých podnětů.

FORMÁLNÍ HLEDISKO

Z hlediska gramatického a stylistického je práce velmi dobrá. Rozsah je adekvátní. Typografická úprava se nadržuje důsledně pravidel KTF UK. Také způsob citací se od normy poněkud odchyľuje, je však vesměs přehledný. V některých citacích není důsledně užívána interpunkce (např. pozn. 11, 22, 70, 75, 88 atp.) Některé údaje jsou neúplné (např. pozn. 3, 70, nejasný původ textu v závěru pozn. 27). Neobvyklý je zvyk citovat u článků a kapitol nejprve úplný rozsah stránek a potom stránku citovanou (např. pozn. 2, 81, 82 atp.). Následné citace autor nekrátí, resp. není v tom důsledný (srov. např. pozn. 7, 9, 11 atp.). Neřídil se pokynem, že má z internetu citovat pouze zcela věrohodné prameny a nikdy tam, kde jsou k dispozici tištěné odborné studie (srov. např. pozn. 10, 18, 23 atp.). Nerespektoval ani pokyn, že nemá citovat z internetu, co vyšlo tiskem a má paginaci (srov. např. pozn. 48, 50, 55, 112 atp.). Hrubou chybou je citace CIC/1983 odkazem na číslo stránky místo čísla kánonu (pozn. 77). Nesprávný je způsob citace dokumentu MTK (pozn. 82, 86). Z knihy *Slovo o této době* je citováno rozdílnými způsoby (srov. např. pozn. 2, 21 atp.), totéž platí o knize *K jádru věci* (srov. např. pozn. 95, 98 atp.). Chybná je velikost písma v pozn. 92, užití „In“ v pozn. 115 (která je celá zmatená), kurziva v pozn. 153. Atd. Některé z těchto chyb se opakují v závěrečné bibliografii. Ta je problematická i v jiných ohledech. Autor ji nazval „seznam pramenů“, snad proto, že nerozlišuje mezi prameny, primární a sekundární literaturou: mísí vše dohromady. Za prameny bych v dané práci považoval texty normativní – CIC/1983,

dokumenty magisteria atp. Za primární literaturu považuji texty Oto Mádra. Za sekundární literaturu pak všechny další texty. Je správné vytknout zvláště elektronické zdroje, mezi nimi ale nemají být – jak bylo uvedeno – texty publikované (články, papežský dokument). Dokonce i Mádrovy vlastní texty rozdělil autor v diplomové práci mezi „literaturu“ a „elektronické zdroje“. Je-li citováno několik textů od téhož autora, nejsou řazeny chronologicky, nýbrž nahodile.

RÁMCOVÁ BIOGRAFIE

V prvním kroku diplomové práce je představena „rámcová biografie“ Oto Mádra dělená do sedmi etap, zasazená stručně do dějinného kontextu a doplněná o „poznámku k literární tvorbě Oto Mádra“.

„Nástin dějinného kontextu“ je velmi stručný. Měl zasadit život a působení Oto Mádra do širších historických souvislostí. Tuto funkci kapitola neplní: fakta předpokládá a přináší spíše hodnocení Mádrovy osobnosti.

Výrazným nedostatkem životopisné kapitoly je to, že není zevrubně charakterizován stav bádání o Mádrově životě a teologické reflexi. V tomto ohledu nebyla heuristika důkladná. Lze to omluvit v tom smyslu, že životopis má pouze doprovodný charakter. Autor se drží Mádrovy autobiografie resp. autobiografického rozhovoru. Archiválie osobně nestudoval, a to zřejmě ani ty publikované (např. dokumenty k vyšetřování a procesu: VOREL, Jaroslav – ŠIMANKOVA, Alena – BABKA, Lukaš. *Československa justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Sv. 3. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 321–452). Odborné studie a publikované vzpomínky druhých osob mohly obraz prezentované osobnosti zpřesnit a průběžně ji zasazovat do kontextu, autor však na toto úsilí rezignoval. Minul tak i některé momenty, které jsou pro jeho téma důležité, zvláště Mádrovo působení v teologické komisi při Sboru biskupů a ordinářů ČSR.

Za zásadní chybu považuji skutečnost, že diplomová práce necituje publikované bibliografie Mádrových prací a autor s nimi nijak nepracuje. Jeho „poznámka k literární tvorbě Oto Mádra“ je velmi schematická. Záznam v SISu a celé mé další vedení ukládaly studentovi prezentaci Mádrovy tvorby v diachronním smyslu a následně její synchronní seskupení dle témat. Autor diachronní analýzu odmítá tvrzením, že u Mádra není patrný myšlenkový předěl mezi ranou a pozdní tvorbou (s. 23). To ovšem svědčí o mylném pochopení této metody. Jejím cílem není jenom hledání případných předělů v reflexi studovaného myslitele, nýbrž především popisná charakteristika toho, jak se jeho dílo vyvíjelo, jakým tématům se věnoval a jaké to mělo vnější či vnitřní příčiny, jak byla témata rozmístěna po časové ose (biografie tu poskytuje rámec, v němž lze postupný vznik písemného díla sledovat). Uplatněním této metody má být doloženo zevrubné seznámení s dílem studovaného teologa a schopnost seskupit texty synchronně podle druhu publikace (monografie, učebnice, články atp.) a především podle převládajícího tématu. Přesněji, schopnost definovat množinu textů, které jsou pro studované téma relevantní. Právě sem mělo být studentovo úsilí zaměřeno, neboť se měl dopracovat k detekci textů, které jsou převážně věnovány eklesiologii, takže jim je třeba věnovat přednostní pozornost. Ty ostatní, v nichž jsou eklesiologické myšlenky přítomny difusně, měly být používány pouze pro podrobnější rozvedení hlavních myšlenek.

Pominutí tohoto postupu souvisí s autorovým rozhodnutím ohledně metody, kterou se ve své práci řídí. I pro ni však měl podle mého soudu nejprve vytknout skupinu textů, s nimiž bude dále pracovat, a dokázat, že používá všechny relevantní prameny. V diplomové práci takový doklad postrádám: citace s Mádrových textů se objevují bez toho, že by bylo jasné, jak se k nim autor propracoval. Mé pochybnosti zvyšuje i skutečnost, že závěrečný seznam použité

literatury obsahuje jenom část Mádrova díla. A také to, že přes výslovné upozornění nepracoval s některými důležitými texty, např. těmi publikovanými v NOVOTNÝ, Vojtěch. „*Běda církvi...*“: *Bonaventura Bouše burcujičí*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012 (kniha e citována v seznamu pramenů, avšak chybně; autor ji nestudoval). Nejasná selekce Mádrových textů vede např. k absenci jakékoli citace z Mádrovy nejslavnější eklesiologické úvahy *Modus moriendi církve* (je pro mne nepochopitelné, jak mohl autor minout diskurs o teologii umírající církve) i z některých dalších jeho textů, z nichž bylo dosud jeho přemýšlení o církvi rekonstruováno. Je ovšem otázka, nakolik se autor s již existujícími studiiemi k Mádrově teologii seznámil. Z části je mými (jeden příklad za všechny: OPATRŇY, Aleš. *Eklesiologie Oto Mádra*. In NOVOTNÝ, Vojtěch (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 177–182), z části prostě jenom cituje v přehledu literatury, ale žádné větší poučení z nich nevyvozuje.

MÁDROVA IMPLICITNÍ EKLESIOLOGIE

Výše uvedené věty charakterizují metodologická očekávání vedoucího práce, který si přál, aby byla Mádrova eklesiologie představena přímo z jeho textů – pochopitelně s přihlédnutím k již existujícím studiím věnovaným tomuto tématu.

Student preferoval metodu jinou. Svou práci chápe jako „*pokus o zhodnocení*“ Mádrovy eklesiologie (s. 7), a to o hodnocení na základě šesti předem definovaných „bipolárních paradoxů“ (s. 25nn). Právě „v rozvinutí zmíněné metody“ spatřuje „největší přínos svého bádání“ a „vnímá velký potenciál v jejím dalším domýšlení a rozvíjení“ (s. 8). Je přesvědčen, že logos církve (a tedy i eklesiologie) je podstatně bipolární, že církev je především *complexio oppositorum*. Její identitu proto „vymezuje dvanáct pozic stojících do určité míry proti sobě“ (s. 27): jednota církve Kristovy a mnohost církví či křesťanských společenství (ekumenická otázka), církev hříšná a církev svatá, církev apoštolská a církev charismatická, jednotlivci (Boží lid) a společenství (tělo Kristovo), církev kontinuity (tradiční) a církev diskontinuity (progresivní), církev zásluhy a církev milosti / daru.

Rozpracování těchto polarit se autor věnoval se zaujetím, které dokládá i množství citované literatury, jež sice nesouvisí s Mádrem, pomohla však studentovi lépe porozumět církvi. Jeho postup je totiž především uvažováním o církvi, k němuž je Mádr spíše jen příležitostí a dílčí pomocí. Citace z Mádrova díla se střídají s citacemi z dokumentů Mezinárodní teologické komise, magisteria a dalších textů. Dílu českého teologa jsou kladeny otázky, jež se odvíjejí od sledovaných polarit. Jeho myšlenky jsou také průběžně – ba především – *hodnoceny*.

Ne se všemi těmito soudy lze souhlasit.

Mádrovo tvrzení, že „v církvi existují také mechanismy na ochranu církve před příliš velkými škodami, které by mohl způsobit i papež: v případě zjevné hereze nebo vážné psychické choroby může být sesazen“, autor kritizuje jako „vážnou chybu“ ústící v konciliarismus a dodává, že „možnost omylnosti magisteria učícího ex cathedra je pak možné chápat jako opomenutí důvěry ve slib Krista, který dává svého Ducha, aby vedl církev v pravdě k sobě“ (s. 39). Nutno ovšem podotknout, že Mádr nepsal o papeži učícím ex cathedra, takže je autorův soud nemístný. Mádrovi také zcela evidentně nelze podsouvat konciliarismus, a to ani na základě této jediné věty, ani v kontextu dalších textů. Co se pak týče sesazení papeže heretika nebo papeže psychicky nemocného, jde o úvahy, které sice Mádr nevyjádřil přesně (téma je značně komplexní), má však v tradici pevné místo, i když není součástí běžného diskursu. Viz např. JOURNET, Charles. *L'Eglise du Verbe incarné: La hiérarchie apostolique*. Editions Saint-Augustin, 1998, s. 980nn.

Autor se také domnívá, že v Mádrově díle je patrný „odklon od důvěry k magisteriu“ (s. 38), a tvrdí, že „ve čtenářově vědomí vyvstává obraz dvou na roveň postavených subjektů – magisteria a teologického grémia – které spolu vedou usilovnou práci o to, jak přivést věřící k naplnění darované existence“ (s. 40). Mádr prý předpokládá „dvě magisteria“ i přesto, že „nejsou samotnou církví přijímána“ (s. 41): „Není tedy zcela hodné velkého teologa předpokládat magisterium teologů“ (ibid.). Schází mu „hermeneutika důvěry vůči [...] učitelскому úřadu církve“, což připomíná „fenomén pubertálního vzdoru“, „zabydlení se v pouhé kontrapozici“ (s. 43). Všechna tato tvrzení autor opírá o texty, které podle mého názoru neobsahují nic, co by si zasloužilo tak přísný soud. Čteme-li je pozorně, případně s hermeneutikou důvěry, pak svědčí jen o tom, že mezi teologií a magisteriem existuje vztah vzájemné potřeby, kooperace, přičemž je jasné, že právě učitelскому úřadu patří konečné rozhodování. Někdy může tento vztah provázet napětí, dokud je však zdravý, pak ho vždy provází společné směřování k pravdě. Mádr měl prostě vysoké pojetí o roli teologa v církvi a přisuzoval jí zdravou autonomii. V žádném z uvedených textů ale nehovořil o magisteriu teologů tak, jako by je kladl naroveň s magisteriem hierarchickým; když už tento pojem citoval, pak s dovětkem, že ho užívají protestanti, nebo ho vložil do uvozovek, aby dal najevo, že ho nestaví naroveň učitelскому úřadu církve. – Úhrnem, neshledávám u Mádra nic, co by se podstatně lišilo od toho, jak popisuje vztah mezi teologem a učitelským úřadem Kongregace pro nauku víry v *Instrukci o církevním povolání teologa Donum veritatis* 21–31, kde je řeč o spolupráci mezi teologem a učitelským úřadem, jež se může stát „v určitém smyslu účastí na učitelském úřadu“, i o tom, že „i když se spolupráce vyvíjí optimálně, nejsou vyloučena napětí mezi teologem a učitelským úřadem“.

Problematické se mi jeví i jiné pasáže diplomové práce. Například ta, kde autor sleduje „polaritu mezi jednotou hierarchicky uspořádaného společenství (corpus Christi) a Bohem chtěnou autonomií každého věřícího (Boží lid)“, jejímž synonymem mu je polarita „jednotlivce a společenství“ (s. 46). Nerozumím tomu, proč by měl být jednotlivec spojován právě s pojmem Boží lid a společenství resp. hierarchické společenství s tělem Kristovým. *Lumen gentium* klade důraz na to, že „Bůh si nepřál posvětit a spasit lidi jednotlivě, s vyloučením jakéhokoli vzájemného vztahu, nýbrž chtěl z nich vytvořit lid, který by ho vpravdě uznával a svatě mu sloužil“, a ukazuje potom, jak je tento lid povolán ke všeobecnému kněžství, jež se potom uplatňuje ve svátostech, mj. i ve svátosti služebného čili hierarchického kněžství. Je to lid hierarchicky strukturovaný (čl. 18). Nemíjí se snad autorovo užití pojmu Boží lid s koncilem? Soustředí se ostatně takřka výlučně k myšlence autonomie jednotlivého věřícího a dohledává k tomu Mádrovy texty. Opačný pól této polarity pak odbyl větou: „Pojetí hierarchicky uspořádané církve, jak je vyjádřena pojmem corpus Christi, teolog spíše vyžaduje, než hlouběji promýšlí a s ním se ztotožňuje“ (s. 49). A v tomto kontextu tvrdí: „Mádrova teologie sama o sobě nepovzbuzuje k jednotě, spíše nabádá ke kritizování, zkoumání“ (s. 48). Neumím si představit žádná tvrzení, která by byla ve větším rozporu s Mádrovými texty a intencemi, ani nic, co by se ho více dotklo!

Souhlasím s autorem v tom, že měl Mádr očividně problém s naukou *Humanae vitae* o antikoncepci (s. 54nn). Z citovaných textů plyne, že se sympatiemi naslouchal kritice, která byla vůči ní vznesena, a rád poukazoval na to, že prý Pavel VI. nechtěl vynést definitivní úsudek. Současně ale také viděl, že „libivá velkorysost neutralizuje autoritu církevní i Boží a zborcením mravního řádu může poškodit lidské štěstí ve velkém“. Tento Mádrův text autor sice cituje, přesto však o něm tvrdí, že „uvádí jen nesouhlasná slova některých teologů“ (s. 57). Za určitou tečku v této věci pokládám slova článku necitovaného (MÁDR, Oto. Koncil a biskupský synod o manželství. *Teologické texty* 2/1991, s. 47), kde jsou opět připomenuta údajná slova Pavla VI. ke kard. Trochtovi „Nechtěli jsme zde říci poslední

slovo“, ovšem s dodatkem: „Není to tedy dogma, ale zásadně zavazuje katolické svědomí, není to jen "názor".“ Opět bych tedy mírnil ostrost soudu, který autor přináší.

Polarita „zásluha a dar“ (s. 58) se nekryje s významem, který má v dějinách dogmatu ospravedlnění z milosti a ospravedlnění projevující se záslužnými skutky. Autor toto téma posouvá k „ora et labora“.

V závěru diplomové práce (s. 64–66) mne zaujalo opětovné tvrzení, že „existuje významná diference“ mezi Mádrovými „osobně žitými ideály a veřejně proklamovanou naukou“. Ne snad že by druhé zavazoval něčím, co by sám neplnil, nýbrž naopak: „ačkoli byl Mádr v osobním životě nauce církve bezezbytku věrný, pro lidi s problémy se nebál vyklonit z lodě“ a „uzávorkovat ideál ve prospěch psychického komfortu jedince, kterého má aktuálně před sebou“. Autor je přesvědčen, že „domyšlení jeho pozic vede k takové autonomii, která nakonec zůstává odtržena od společenství. Následování této myšlenkové linie vede k relativismu opomíjejícímu obecné myšlenkové principy a ideály.“ Nevidím, co by v Mádrových textech takto ostrý soud, který by byl pro každého teologa zničující, ospravedlňovalo. Lze se k němu podle mne dopracovat právě jenom *domyšlením*, které se zachytí několika jednotlivostí, ale mine s celkem.

Úhrnem: Jak patrně, s mnoha autorovými názory nesouhlasím. To samo o sobě není problém, taková situace je v odborné diskusi běžná. Za zásadní považuji neshodu ve věci metodologie, kterou jsem zmínil výše. Pochybuji o tom, zda práce představuje skutečnou eklesiologii Oto Mádra, a o tom, zda představuje jeho eklesiologii v tom, co je opravdu podstatné. Otázka, jak Mádr rozuměl samotnému tajemství církve, spojení Trojjediného Boha s lidmi skrze Ježíše Krista ukřižovaného a vzkříšeného, tedy trinitárnímu a christologickému fundamentu církve, jejímu místu v plánu spásy a jejímu vrůstání do Ježíšova eschatonu, podle mého mínění nebyla uchopena správně a zodpovězena adekvátně. Diplomanda jsem se svými výhradami opakovaně seznámil v průběhu konzultací.

Proto, ačkoli si vážím velkého osobního nasazení Jiřího Zemana a jeho zaujetí tím, jak má být církev prožívána, nemohu s čistým svědomím říci, že práce doložila, že si osvojil metodologii odborné teologické práce. S lítostí proto **navrhuji, aby byla jeho diplomová práce klasifikována stupněm „neprospěl“**.

Praha, 22. 7. 2015

prof. PhLic. Vojtěch Novotný, Th.D.